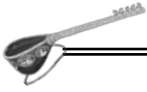

Mahmud Kamaloğlu

Aşıq Məsim Bəyazidli

Tbilisi 2016

Aşıq Məsim Bəyazidli

**bütün tarix boyu ona görə heç
vaxt unudulmamalıdır ki, o, yer
üzündən silinmiş bir kəndin adını
ömürlük əbədiləşdirmiş və Aşıq
Əmrah kimi bir dahini
yetiştirmişdir.**

«Universal» nəşriyyatı
Tbilisi 2016

” Salam“ Mədəni Xeyriyyə Mərkəzi

Layihənin rəhbəri: Maya Rəcəbova

Elmi redaktoru: prof. Şurəddin Məmmədli

Məsləhətçilər: Yadigar (Sarı) Hacıkərim oğlu, Nizami

Yüzbaşov, Zahid Nəsib

Bədii tərtibatçı: Əsəd Mehdizadə

Texniki redaktoru: Elgün Xudulu

Korrektoru: Aysel Mahmudqızı

Kompüter yığıcısı: Lamiyə Əliyeva

Rəssamı: Ləman Namazlı

Aşıq Məsim Bəyazidli 19-cu yüz ilin sonu, 20-ci yüz ilin əvvəllərində yaşamış Borçalı aşıq məktəbinin azman sənətkarlarından biri olmuşdur. O, zamanının ünlü ozanı Dollu Əbuzərə çıraqlıq etmiş, ustad sənətkar səviyyəsinə yüksəlmişdir. Aşıq-şair bütün klassik aşıq havalarının gözəl ifaçısı olmaqla yanaşı, həm də aşıq şeiri üslubunda xeyli qoşma da yazmışdır. Çox təəssüflər olsun ki, yaradıcılığının çox böyük bir hissəsi itib-batmışdır. Aşıq Məsim haqqında ilk dəfə çap olunan bu kitabçada ustadın həyatı, yaradıcılığı, haqqında xatirələr və qoşmalarından nümunələr verilmişdir.

Tbilisi 2016

© Mahmud Kamaloğlu. Aşıq Məsim Bəyazidli. Tbilisi, 2016

“Universal” nəşriyyatı, 2016

Tbilisi, İ. Çavçavadze pr. 19; tel.: (+995) 2223609, 599 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge; universal505@ymail.com

ISBN 978-9941-22-836-0

ÖN SÖZ ƏVƏZİ

Ondoqquzuncu yüzilliyin ikinci yarısı və iyirminci yüzillikdə Borçalı aşiq məktəbi özünün ən möhtəşəm dövrünü yaşamışdır. Həmin dövrlərdə adı-ünü bütün türk dünyasına səs salmış Borçalı aşıqlarının sorağı ilə İrandan, Azərbaycandan, Türkiyədən buraya gələn sənətkarlar, Tiflisdə həm yerli, həm də başqa ölkələrdən gəlmiş ustad aşıqlarla görüşür, bərabər toy-düyün məclisləri aparır, həm də bir-birilərinin sənətkarlıqlarından bəhrələnirdilər.

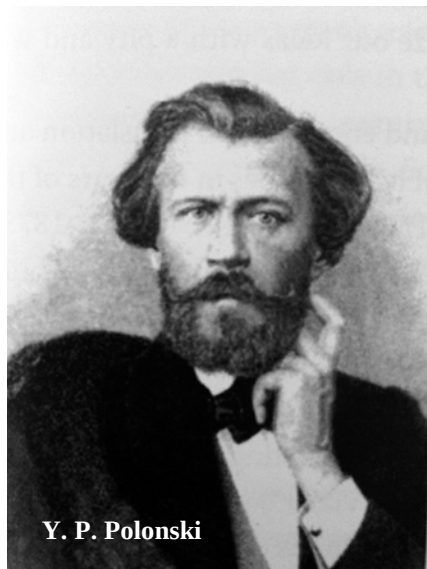
Ən çox da Tiflisə toplaşan bu sənətkarların tez-tez toy-düyünlərdə, aşiq məclislərində görüşmələri, bir-birilərindən bilmədikləri havacatları, qoşquları, dastanları, sənətkarlıqdakı incə və sirli məqamları öyrənmələri, xüsusən də, onların bir-biri ilə deyişmələri, heç şübhəsiz ki, mahalda aşıqlıq sənətinin daha da inkişaf etməsinə böyük təkan verirdi.

Tiflisin Şeytanbazar məhəlləsindəki draxtınlara (çayxanalara) yığışan aşıqların çox ciddi, möhkəm sənət mübahisələri, bir-biri ilə deyişmələri və bu zaman bağlanan (məğlub olan) aşıqların sazlarının qaliblər tərəfindən əlindən alınması və s. bir daha qeyd edirik ki, aşıqlıq sənətinin tərəqqisinə çox xeyri olurdu. Hətta həmin dövrlərdə Tiflisdə yaşayan digər xalqlar da aşiq sənətinə çox böyük maraq göstərirdilər. Milliyyətindən aslı olmayaraq, bu şəhərin sakinləri öz toy məclislərinə həmişə aşıqları da dəvət edirdilər. Məhz elə buna görə də, gürcü, erməni, yunan və s. digər xalqların içərisində də çox sayda aşıqlar yetişirdi. Hətta onlar

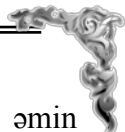
da aşıq şeiri üslubunda həm öz dillərində, həm də bizim dilimizdə şeirlər yazırdılar. Həmin dövrlərdə bu sənətin bölgədə necə inkişaf etdiyi barədə M. F. Axundzadənin yaxın dostu, rus şairi Yakov Polonski Tiflisdə çıxan “ Kafkaz” qəzetinin 1851-ci il, birinci sayının 3-cü səhifəsində yazdığı bir məqalədən də aydın görmək olar.

Y. P. Polonski (1819-1898) Borçalı kəndlərinin birində gördüyü aşıq barədə belə yazmışdır: “ Bir dəfə iki il bunnan əvvəl Tiflisdən 40 verst aralıdakı Dəmirçihəsannı kəndində (indiki Marneuli rayonundakı Kürüstü kəndləri o vaxtlar belə adlanırdı- M.K.) isti bir gündə çayxananın talvarı altında dayandım, yapıncımı soyundum, at üstündə gəzmək yorduğuna görə mənə

Y. P. Polonski

mürğu basdı; birdən çoxqur (saz) səsi, nəhayət, yanıqlı mahnı səsi eşitdim, sonra bu səs fəryada döndü, məcbur elədi başımı qaldırım: on addım məndən aralıda həmin talvarın altında üç qoca yerə səvərmişdi və onların önündə daşın üstündə cavan aşıq oturub, metal simlərdə əl gəzdirirdi. Qocalıb əldən düşmüş bu dinləyicilərin sifətlərinin ifadəsini heç vaxt unutmaram, elə bil onlar yuxuya getmişdilər, ancaq kirpiklərini qaldırmadan mənə göz gəzdirirdilər, mənim də onlar kimi bu aşığa, belə

şirin mahnılara qulaq asmaqdan həzz alıb-almadığıma əmin olmaq istəyirdilər”

Rus şairnin aşığa belə qulaq asması, bu sənət haqqında məqalə yazması bir daha onu göstərir ki, Borçalıda aşıqlıq sənəti daima yüksək zirvədə dayanmışdı.

Həmin dövənlərdə Qaraçöplü Aşiq Musa , Aşiq Məsim Bəyazidli, Xındı Məmməd, Quşcu İbrahim, Aşiq Sadıq, Aşiq Məşədi Söyün, Aşiq Alı, Aşiq Məmməd, Aşiq Şəmil və s. kimi nəhəng korifeylər vardı və onlar Borçalı aşıq məktəbinin gələcəyi üçün istedadlı gənc aşıqların yetişməsinə böyük zəmin yaratmışlar. Heç təsadüfi deyildir ki, bu böyük sənətkarların ardınca Borçalı aşıq məktəbində Aşiq Əmrah, Hüseyn Saracılı, Alxan Qarayazılı, Aşiq Kamandar, Aslan Kosalı, Nurəddin Qasımlı, Məhəmməd Sadaxlı, Əhməd Sadaxlı kimi dahi saz-söz xiridarları yetişmişdir.

Yuxarıda adlarını sadaladığımız bu korifey sənətkarlar arasında Aşiq Məsim Bəyazidlinin özünə məxsus xüsusi yeri olmuşdur. Çox təəssüflər olsun ki, Borçalı aşıq məktəbinin azman sənətkarlarından biri olan Aşiq Məsimin indiyədək həyatı və yaradıcılığı demək olar ki, heç tədqiq olunmamışdır. Barmaqla sayılası bir neçə kiçik məqaləni nəzərə almasaq, bu böyük ustad haqqında indiyədək düz əməlli, doğru-dürüst, bir yazı belə ortada yoxdur. Yazılanların da əksəriyyətində çox böyük xətalər vardır.

Yeri gəlmişkən, Aşiq Məsim Bəyazidli haqqında bu sətirlərin də müəllifinin yazmış olduğu məqalələrdə də çoxlu səhvlərə yol verilmişdir. Səmimi şəkildə etiraf edək ki, vaxtı ilə ustad haqqında məqalə yazarkən Borçalının ustad aşıqlarından

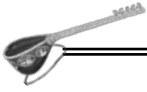
topladığımız məlumatların çoxu, sən demə, qeyri-dəqiq imiş. Daha doğrusu, heç biri səhih məlumat deyilmiş. Bu məqalələrin hamısında aşığın dünyaya göz açdığı kəndin adı, sənətkarın atasının adı, doğum ili və ölüm tarixinin də heç biri düzgün yazılmayıbmış.

Yeni yazdığımız bu kitabdakıların doğruluğuna əmin olsaq da, ancaq ola bilsin ki, biz də bəzi xətalara, bəlkə də, yol vermiş ola bilərik. Çünki aşıq haqqında yazılanlar və bilgilər həddindən artıq çox az olduğuna görə biz də bu xətalardan siğortalanmış deyilik.

Hər halda əvvəlki yazılanlardan fərqli olaraq bizə bu dəfə məlumatlar verən, yəni sənətkar haqqında nisbətən daha artıq bilgilərə malik olan, aşığın kiçik qardaşı oğlu Sarı (əsl adı-Yadigar) Hacikərim oğludur. Onun doğum və ölüm tarixini, ata adını isə Aşıq Məsim Bəyazidlinin 83 il əvvəl qoyulmuş, hal-hazırda parçalanıb dağılmaq təhlükəsində qalan qəbirüstü daşına əsaslanıb yazmışıq.

Şeirlərinin toplanmasına gəlincə, burada vəziyyət daha da acınacaqlıdır, çünki Aşıq Məsimin şeirlərini əzbər bilən istər sənətkarlar olsun, istərsə də adi adamların çoxu həyatda olmadığına görə onları toplamaq olduqca cətinidir. Bir də ki, müxtəlif adamların hafizələrində qalmış bu şeirlərdə də bəzən sözlərin çoxu dəyişikliklərlə yazılmışdır.

Aşıq Məsim Bəyazidlini digər Borçalı aşıqlarından fərqləndirən başlıca xüsusiyyətlərdən biri və başlıcası bu mahalda Qarapapaqlara məxsus vaxtilə mövcud olmuş, sonralar xəritədən birdəfəlik silinmiş bir kəndin adını özünə

təxəllüs götürməklə ona əbədi yaşamaq hüququ qazandırmasıdır.

Bu böyük ozanın digər fərqli və önəmli cəhətlərindən biri də şanı-şöhrəti bütün türk dünyası ilə bir olan Dədə Əmrah kimi bir dahini yetişdirməsidir. Kim bilir, bəlkə də Aşiq Məsimin daha neçə belə çox önəmli görülmüş işləri olub, bunu gələcək tədqiqatçılar yəqin ki, üzərə çıxaracaqlar.

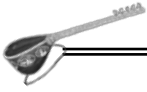
Bəyazidli kəndinin özü və adı haqqında onu da əlavə etmək istərdik ki, bizimkilərə məxsus eyni adlı yaşayış məntəqəsi vaxtilə Qərbi Azərbaycanda (indiki Ermənistan) ərazisində də olub. Sonradan yəni ötən yüzilliklərdə buranın əhalisi məlum erməni olaylarıyla ilgili olaraq məcburi şəkildə köçürülüblər. Doğru Bəyazid adlı digər bir iri yaşayış məntəqəsi isə hal-hazırda Türkiyənin İqdır bölgəsində mövcuddur. Bu toponimin adını bəzi mənbələrdə Bəyazid, bəzilərinə isə Bəyazidli şəklində yazılması elə bir önəm daşımır, yəni hər ikisi eyni kökdəndir. Elə haqqında danışdığımız bu kəndin adı da bəzi qaynaqlarda gah Bəyazid, gah da Bəyazidli kimi qeyd edilmişdir.

Aşiq Məsim Bəyazidli haqqında ilk dəfə bu sətirlərin də müəllifi olduğu “Borçalı aşıqları” (Bakı, 2005) kitabında qısa tərcümeyi-halı və iki şeiri çap olunmuşdur. Daha sonra ustadın ünlü şagirdi Aşiq Əmrahın anadan olmasının 100 illiyi ilə bağlı çap olunan “ Əmrah bir gəldi, bir getdi” (Tbilisi, 2008) kitabında bir qədər geniş və daha dəqiqləşdirilmiş yazı işıq üzü görmüşdür. Nəhayət, “Ozan dünyası” dərgisinin 2013-cü il 2-ci sayında, daha ətraflı və nisbətən geniş məqalə və aşığın üç qoşması dərc olunmuşdur.

Hər halda, xeyirxah insanların köməyi və zəhməti sayəsində ortaya çıxan bu kitabçada az-çox nə verilibsə, belə hesab edirik ki, gələcək tədqiqatçılar üçün bu bir ip ucu ola bilər. Ruhu şad olsun ustadın, allah ona rəhmət eləsin! Aşıq Məsim Bəyazidli bizə çox böyük miras qoyub getmiş böyük şəxsiyyətlərdən biri olmuşdur.

AŞIQ MƏSİMİN HƏYATI

Məsim Yadigar* oğlu Yadıqarlı 1881-ci ildə qədim Borçalı mahalının Şamalı kəndində dünyaya göz açmışdır. Məsimin dünyaya gəldiyi bu kənd 19-cu yüzilliyin ikinci yarısındanadək indiki Marneuli rayonunun Qırxılı, Qullar və Qayaqocalı kəndlərinin yaxınlığında mövcud olmuşdur. Yerli yaşlı sakinlərin verdikləri məlumatlara görə Məsim hələ lap körpə ikən o bölgədə baş verən təbii fəlakət bu yaşayış məntəqəsini dağıtdıqdan sonra bir çox həmkəndliləri kimi, Yadigar kişinin ailəsi də qonşu kəndə- Bəyazıdlıya köcmək məcburiyyətində qalır.

İkinci bir versiyada isə bu kənd təbii fəlakət üzündən yox, başqa bir səbəb üzündən yox olmuşdur (Bu barədə daha ətraflı“ Şamalının aqibəti necə olmuşdur?“ məqaləsinə bax).

Yeni yaşayış yerində Yadigar kişi və həyat yoldaşı Fatma xanımın böyük külfəti dolandırması o qədər də asan olmur. Ancaq ailənin böyük uşaqları Qasım, Məsim, Hacıxalıl və Hacıkərim gecə-gündüz yatmayaraq valideynlərinə əllərindən gələn köməkliyi edirlər, ailəni korluq cəkməyə qoymurlar. Ümumiyyətlə, Yadigar kişinin bu uşaqlardan başqa daha beş oğlu olmuşdur, onların da hər biri çox zirək, qoçaq, diribaş oğlanlar olmuşlar.

* Çox təəssüflər olsun ki, Aşiq Məsim haqqında indiyədək çap olunan yazıların hamısında onun atasının adı səhv olaraq Qasım yazılmışdır.

Bələliklə, doqquz qardaşın ikincisi olan Məsimin uşaqlıq və gənclik illəri bu kənddə keçir, o bu kənddə boya-başa cətir. Bəyazidli kəndi də elə Qayaqocalıya çox yaxın bir ərazidə, Qırxılı və Qullar kəndlərinin arasında mövcud olmuşdur. Yenə də yerli yaşlı sakinlərə istinadən deyə bilərik ki, bu kəndin su quyuları, torpaq sahələri, su arxları, kənddəki bəzi kalafa yerləri, qəbiristanlığı və s. yerlər bu ətraf kəndlərin sakinləri tərəfindən elə indinin özündə də çox yaxşı tanınır, bilinir. Bəs bu kəndin yox olmasına səbəb nə olmuşdur?

Sovet dövrlərinin əvvəllərində də Bəyazidli və Qayaqocalı kəndləri bir-birinə çox yaxın olduğundan bu kəndləri birləşdirərək bir kolxoz (kollektiv təsərrüfat) yaratmışlar. Hər iki kənd bir inzibati ərazi vahidliyində birləşdiyinə görə kəndlərdən heç birinin adı saxlanmamışdır. Beləliklə də Bəyazidli kəndinin adı ayrıca yaşayış məntəqəsi kimi birdəfəlik yer üzündən silinmiş və tarixə qovuşmuşdur. Qayaqocalı kəndinə isə yeni ad verilmişdir: Yenikənd. İndi bütün rəsmi dövlət sənədlərində bu kənd belə yazılsa da, ancaq hamı orani öz köhnə adı ilə Qayaqocalı kimi tanıyır.

Elə gənclik illərindən çox yaraşlıq, boy- buxunlu, zirək bir oğlan kimi böyüyən Məsimdə həm də gözəl və məlahətli avaz olmuşdur. Elə yaxın dostları ilə çölə, dağa, meşəyə gedərkən at belində onun mahnı oxuması bütün hamını heyran qoyurdu. Bir də ki, elə aşığığa onda böyük vurğunluq vardı.

Bu vurğunluq da onu artıq yavaş-yavaş bu səmtə doğru meyilləndirməyə başlamışdı.

Zaman keçib, vaxt ötdükcə aşiq olmaq həvəsi Məsimi gecə-gündüz rahat buraxmırdı. Məsim iki suyun arasında qalmışdı: əgər aşiq olsa, o, daima toy-düyn məclislərində, xalqın içində olmalı, öz yaxın dostlarından, dağda, meşədə at üstündə gəzməkdən, tufənglə ov etməkdən, qoçaqlıq, igidlik göstərməkdən ayrı düşməli idi. Bu deyilənlərin hamısı yaxşı olsa da, ancaq axırda aşiq olmaq həvəsi hər şeyə üstün gəldi.

Gənc Məsim həm öz kəndində, həm də qonşu kəndin hansında toy məclisi vardısı, çağrılsa da, çağrılmasa da, böyük həvəslə aşıqlara qulaq asmaq üçün hökmən ora gedərdi.

Nəhayət, böyük qardaşı, mükəmməl dini təhsil almış Qasımın ciddi təkidi və məsləhəti ilə o öz daimi peşəsini birdəfəlik seçir; qərar belə olur: Məsim mütləq aşiq olmalıdır. Qardaşlarının içərisində hamısından çox sevdiyi, heç vaxt bir sözünü iki eləmədiyi Qasım Məsimə öz xeyir-duasını verir. Elə ilk sazi da ona Qasım özü bağlatdırır.

Qasım öz kiçik qardaşı üçün ustad axtarmalı olmur. Onu yaxından tanıdığı və dostluq etdiyi, həmin dövənlərdə adı-ünü bütün Borçalıya səs salmış Aşiq Dollu Əbuzərin yanına aparır.

Quşcu İbrahim

*

* *

Dollu Əbuzər (1856-1912) təxminən otuz yaşlarında Güney Azərbaycanın Urmiyə mahalındakı Dol-Dizək kəndindən Borçalıya gəlmişdi. Elə burada da ailə qurub öz gözəl sənəti-aşıqlıqla məşğul olurdu. Əslində, onun dədə-babaları əvvəllər Borçalıda yaşamışdılar. 19-cu yüzilin ilk onilliklərindəki qarışıqlıqlarla ilgili olaraq Güneyə didərgin düşmüşdülər. Ancaq müəyyən zaman keçəndən sonra Əbuzər öz doğma dədə-baba torpaqlarına dönmüşdü. O, Borçalıda əvvəl Kəpənəkçidə, Qasımlıda, Qaçaganda, sonra isə ömrünün axırına qədər Ulaşlı kəndində yaşamışdır.

Tanınmış bir ustad aşiq kimi o dövrdə Dollu Əbuzər Borçalı aşiq məktəbinə çox sayda istedadlı sənətkar verə bilmişdir. Bir çox tədqiqatçılar Borçalıda onun 12-dən artıq məşhur aşiq yetişdirdiyini qeyd edirlər. Ustadın yetişdirdiyi çiraqlar aşağıdakılar olublar: Aşıq Məşədi Hüseyn (Çürük Qəmərli-Bolus), Quşcu İbrahim, Aşıq Məsim Bəyazidli, Aşıq Yusif, Aşıq İmran, Aşıq Yetim Hüseyn, Aşıq Nadir və s...

*

* *

Bəli, hər iki qardaş: Qasımla Məsim Dollu Əbuzərin yaşadığı Ulaşlı kəndindəki evinə gəlir. Həmin zamanlarda Dollu Əbuzər artıq ömürlük Ulaşlıda məskunlaşmışdır. Ustad qonaqları çox xoş qarşılayır. Gəlişlərinin məqsədini öyrənəndən sonra gənc Məsimi yoxlamaq üçün ona bir necə

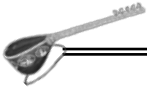
mahnı oxutdurur. Dollu Əbuzər Məsimin səsinə heyran olduğunu gizlətmir. Onu çıraq götürməyə razılıq verir.

Aşıq Dollu Əbuzərin yaşadığı kənd ilə Bəyazidli kəndi bir-birindən çox da uzaq olmamasına baxmayaraq, yeni çıraq ustadının evində qalmalı olur. Aradabir ustadı onun evlərinə gedib-gəlməsinə də icazə verirdi. Beləliklə, ustad yeni çıraqına az müddət ərzində sazda bir necə hava çalmağı öyrədir. Məsimin həm gözəl səsi, həm də sözləri yadda tez saxlaması ustadı razı salsa da, dastanların çoxunu lazımınca bilsə də, ancaq dastan danışarkən hansı havada, hansı sözlərin oxunmasında tez-tez çaşan gənc Məsimə ustadı hər şeyi yerli-yerində öyrədir. Beləliklə, az zaman içərisində Məsim ustadından sənətin sirlərini xeyli mənimsəyə bilir.

Gənc çıraqının belə tez götürümlü olması ustadı çox sevindirir. Məsim ustadının Ulaşlıda yanına gedib-gələrkən Dollu Əbuzərin yanına yeni gələn gənc bir çıraqda da yaxınnan dost olur. Aralarındakı yaş fərqləri xeyli olsa da, onlar biri-birinə çox yaxınlıq edirlər. Bu yeni çıraqın adı İbrahim idi. Sonralar Quşcu İbrahim kimi tanınan bu məşhur Borçalı aşığı da məhz Dollu Əbuzərin yanında sənətin sirlərini o dövənlərdə öyrənirdi.

Zamanı gəlib yetişəndə ustad gənc çıraqını özü ilə bərabər çağrıldığı toy məclislərinə aparır. Düyünlərdə Məsimin çox məlahətli bir avazla oxunması toy əhlinin xoşuna gəldiyinə görə Dollu Əbuzər ona qəsdən daha çox fürsət verirdi. Beləliklə, yavaş-yavaş Aşıq Məsimin də adı Borçalıda tanınmağa başlayır. O, bir sənətkar kimi məşhurlaşandan sonra doğma kəndi Bəyazidlinin adını özünə təxəllüs götürür.

Bundan sonra Aşıq Məsim yavaş-yavaş Borçalıdan daha

uzaqlara da dövətlər alır. Qarayazı, Qaraçöp, o biri tərəfdən Qazax, Tovuz və Gəncəyədək bir çox toy məclislərindən onun səsi-sorağı gəlməyə başlayır.

* * *

Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi aşıqların ən çox yığıldığı Tiflisin Şeytanbazar məhəlləsindəki draxtınlarda Aşıq Məsim Bəyazidlidən sənətlə bağlı aşıqların çoxu çəkinməyə başlayırlar. Onun ətrafına xeyli istedadlı gənç çıraq yığışır, Məsim də öz ustadından əxz etdiklərini yeni çıraqlara böyük həvəslə və təmənnəsiz öyrədirdi.

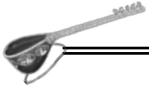
Ustad aşıqlıq etdiyi müddətdə bir çox ellər gəzdiyinə görə çoxlu da dostları, yaxınlıq etdiyi adamlar olur. Aşıq Məsim evlənmək vaxtı gələndə Gəncəli gözəl bir xanımla ailə həyatı qurur. Bu izdivacdən 1926-cı ildə aşığın ancaq bir züryəti olur. Sənətkar öz yeni doğulan körpəsinin adını ailədə hamıdan çox sevdiyi böyük qardaşı mərhum Qasımın adını qoyur.

İlk xanımından ayrılma səbəbləri dəqiq bilinməsə də, Aşıq Məsim ikinci dəfə köklü, sülaləli Qazax bəylərindən birinin qızı olan Tükəzban xanımla ailə həyatı qurur. Ancaq ikinci evlilikdən aşığın övladı olmur.

Söylənirlərə görə Aşıq Məsim Bəyazidlinin həyatında bəzi qaranlıq səhifələr də olmuşdur. Belə məqamların çoxu o vaxtlar qoçaqlığın, igidliyin geniş meydan aldığı dövrlərə təsadüf edir. Aradabir o, öz gənclik illərindəki qaçaq dostları ilə Türkiyəyə gedib gəlirdi. Bəzən də sənətlə bağlı bir-birini gözü götürməyənlər də belə qarışıq və mübahisəli məqamlara tez-tez qoşulurdular.

Aşıq Əmrah

Aşıq Məsimin 83 il əvvəl qoyulmuş qəbirüstü daşının bir hissəsi

Qəbirüstü daşın üst hissəsi

Yuxarıda da söylədiyimiz kimi, Aşıq Məsim də elə gənclik illərindən qoçaqlığı, igidliyi ilə bütün bölgədə ad çıxarmışdı. Həm də ki, belə qarışıq zamanlarda atla uzaq ellərə toya və yaxud uzaq səfərlərə gedərkən daha ehtiyatlı olmaq lazım gəldiyi üçün o da daima üstündə silah gəzdirmək məcburiyyətində qalırdı.

Deyilənlərə görə, bir neçə dəfə belə qarışıq məsələlərlə bağlı, hətta hökumət onu divana da çağırırdırmış.

Aşıq Məsim Bəyazidli 1933-cü ildə vəfat etmişdi. O, doğma kəndi Bəyazidliyə köhnə qəbiristanlıqda torpağa tapşırılmışdı. Sənətkarın ölümü ilə bağlı müxtəlif şayiələr gəzse də, ancaq bir-birinin tam əksinə olan belə məlumatların bəlkə də, heç biri həqiqətə uyğun deyildir.

Allah rəhmət eləsin ustada, hər halda Borçalının həm tarixini yaşatmaqda, həm də aşılıq sənətində olan onun böyük xidmətləri xalqımız tərəfindən heç vaxt unudulmayacaqdır .

AŞIQ MƏSİMİN YARADICILIĞI

Aşıq Məsim Bəyazidli ustad sənətkarlardan tələb olunan hansı vacib xüsusiyyətlər varsa, hamısını çox ləyaqət və məsuliyyətlə yerinə yetirmiş böyük bir türk ozanı olmuşdur. Yəni sazda çalib-oxuması, dastan söyləməsi, klassik havaların hamısını böyük ustalıqla ifa etməsi, özünün çıraq olması, çıraq yetişdirməsi, söz qoşması, dastan yaratması və s. hamısını layiqincə yerinə yetirmiş mükəmməl bir ustad sənətkar kimi ad-san qazanmış, adı-ünü nəinki bütün Borçalıya yayılmış, eləcə də Azərbaycana, İrana və Türkiyəyə qədər gedib çıxmışdır.

Aşığın şeir yaradıcılığına gəlinə onu qeyd etmək lazımdır ki, Aşıq Məsim tam püxtələşəndən sonra, yəni bir sənətkar kimi tanınıb ortaya çıxandan, müstəqil toy-düyün məclisləri aparmağa başlayan zamanlardan aşıq şeiri üslubunda qoşqular yazmağa başlamışdır. Ustad Borçalı aşıqları və onun haqqında az-çox bilgiləri olan yerli yaşlı sakinlərin söylədiklərinə görə, sənətkar qoşmalarının çoxunu bədahən söyləmişdir. Məhz elə bu səbəbdəndir ki, onun şeirlərini indi əldə etmək, toplamaq çox çətindir.

Uzun zaman arayıb-axtarmamıza baxmayaraq, böyük sənətkarın çox az sayda, yəni bir neçə qoşmasını əldə edə bildik. Bir daha təəssüflə bildirmək istəyirik ki, onun yaradıcılığının çox hissəsi itib-batmışdır. Əldə olunan şeirləri də ancaq aşıqlardan yazıya ala bildik. Məsim Bəyazidlinin

sözlərini ən çox oxuyan aşıqlardan biri də Borçalı aşıq məktəbinin azman sənətkarı Hüseyn Saraclı olmuşdur. Aşıq Hüseyn Saraclının ən çox oxuduğu həmin mahnılardan biri də „Sarvan qızı“ idi. Elə indinin özündə də elə bir ustad Borçalı aşığı, elə bir saz-söz həvəskarı tapmaq olmaz ki, bu mahnını əzbər bilməsin.

Aşıq Məsim Borçalının qədim Sarvan kəndində (indiki Marneuli şəhəri) dəmir yolunun qırağında rast gəldiyi növcavan bir qıza bədahən dediyi bu şeir sənətkarın qoşquları içərisində ən uğurlularından və ən çox yayılanlardan biridir:

Nagahdan uğradın qafildan mana,
Sandım ki, ceyransan, a Sarvan qızı.
Qiyğacı baxışın aldı, canımı,
Dərdlərə dərmansan, a Sarvan qızı.

Özün çox gözəlsən, həm də innabı,
Sandım ki, üstünə müşkülər yağıb,
İnanmıram səni, analar doğub,
Ərşdəki qılmansan, a Sarvan qızı

Mana irast oldu dəmir yolunda,
Dəftəri, qələmi, vardı əlində,
İsmi əzbər olub Məsim dilində,
Sazlarda dastansan, a Sarvan qızı.

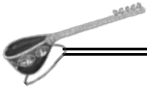

Səhər tezdən təsadüfən dəmir yolunda rast gəldiyi gənc, çox gözəl və cazibədar bu Sarvanlı qızın gözəlliyinə valeh olan şair-aşıq onu ərşdəki qılmana bənzədir. Qıyğacı baxışı ilə insanın canını alan bu növcavan qızın gözəlliyini ceyranla müqayisə edir. Əlində dəftər, qələm tutmuş bu cazibədar qızın gözəlliyi bundan sonra sazlarda dastana çevriləcəyini söyləyir.

Bu da çox maraqlıdır ki, bəzən Aşıq Məsim o dövrdə çox dəbdə olan rus dilindəki bəzi kəlmələri də ara-sıra şeirlərində işlətməşdir. Belə şeirlərin orijinalları əlimizdə olmadığına görə o əsərlərini həqiqətənmi o cür yazmışdır, yoxsa onu oxuyanlarmı bəzi kəlmələri rusça işlətməşlər, bax bu məsələ bir qədər mübahisəlidir. Məsələn, Aşıq Hüseyn Saracılı „Sarvan qızı“ şeirinin üçüncü bəndinin ikinci misrasını „Dəftəri, qələmi vardır əlində“ kimi deyil, „Tetradı, qələmi vardır əlində“ deyər oxuyardı. Bu cür sözlərə Aşıq Məsim Bəyazidlinin digər qoşmalarında da tez-tez rast gəlmək mümkündür.

Bu da çox maraqlıdır ki, yerli yaşlı nəslin bir çox nümayəndələrinin söylədiklərinə görə, Aşıq Məsim bu şeiri həsr etdiyi Sarvanlı xanımın həтта kimliyi də məlumdur.

Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, Aşıq Məsim şeirlərinin əksəriyyətini bədahən söyləmişdir. Onun belə bədahən söylədiyi şeirlərdən biri də Borçalının Qaçğan kəndində tarlada pambıq dərən boy-buxunlu, çox qəşəng bir gəlinə həsr etdiyi „Gözəl“ qoşmasıdır. Şair-aşıq belə bir gözəl xanımın pambıq yığmasına heç qıymır. Onun çox isti bir havada gəlib tarlada pambıq dərməsini həтта günah sayır:

Səbəb nədir, gəlib pambıq dərirsən,
Söylə görüm, nədir günahın, gözəl.
Bu dünya fanidir, qəsd etmə cana,
Qozalar incidər barmağın, gözəl.

Şair, bu qoşmanın o biri bəndlərində Qaçan düzündə
tarlada rast gəldiyi ağzı yamşaq çox ismətli, abır-həyalı
pambıq dərən həmin Qarapapaq gözəlinin yanağını lələyə,
gözlərini sürməli ceyrana bənzədərək deyir:

Qozalar açılıb, ağı-yumşaq,
Yanında yoldaşın, körpə uşaq,
Özü həyalıdı, ağzı yamşaq,
Lələyə bənzəyir yanağın, gözəl.

Əcəb seyrangahdı Qaçan düzü,
Sürməli ceyrana bənzəyir gözü,
Məsim qonaq gəlsin əlində sazı,
Xalıynan bəzənə otağın, gözəl.

Ümumiyyətlə götürsək, Aşiq Məsimin əldə etdiyimiz
şeyrlərinin hamısında qadın gözəlliyi, qadın incəliyi ön plana
çəkilir. O, gözəlliyin vəsfini göylərə qaldırır:

Başına döndüyüm xanım növcavan,
Mayıl oldum qaşa, gözə, amandı.
Gərək bu dostluğu yetirək başa,
Uymuyasan əyri sözə amandı.

Aşığın şeirlərini topladığımız insanlar belə nəql edirlər ki, Aşıq Məsimin „Sarvan qızı“ qoşmasında olduğu kimi, „Amandı“ şeirinin ilk bəndindəki birinci misranın son sözü „növcavan“ kəlməsi orijinalda „Nataşa“ dır. Böyük ustadın ünlü çırağı Aşıq Əmrahın şəxsi arxivindən əldə etdiyimiz bu qoşmada həmin söz „növcavan“ kimi yazılmışdır. Məhz elə bu səbəbdən də həmin bənddə qafiyə uyğunsuzluğu nəzərə çarpır.

Kərəm kimi mən də sevdim tərsanı,
Gözüm olsun gözləriyin qurbanı,
Yorulmaram, sənə gəzsəm dünyanı,
Kefə gedək bir Tiflisə, amandı.

O biri qoşmalarında olduğu kimi, bu şeirində də aşıq öz sevgilisini-məşuqunu Kərəm kimi sevdini, kef çəkmək üçün isə onu Tiflisə aparmağı, lazım gələrsə, onunla yorulmadan bütün dünyanı belə gəzməyə hazır olduğunu bildirir. Sonuncu bənddə aşıq məşuquna öz dəqiq ünvanını belə söyləyir:

Elim Borçalıdı, Bəyazid kəndim,
Min gözəl içində səni bəyəndim,
Sən Əslini sevdim, Kərəmtək yandım,
Məsim yazdı vəsfən saza, amandı.

Belə götürsək, onun əlimizdə olan əsərlərinin əksəriyyətinin əsas mövzusu gözəllərin tərifinə, saf məhəbbətə, düz ilqara, qadın gözəlliyinə həsr edilib.

Borçalı elində, yol kənarında,
Sallandı qarşımdan, yar gəldi keçdi,
Bircə soruşmadı ərzi-halımı,
Gen dünya, başıma dar gəldi, keçdi.

Al-yaşıl geyinib, xınalı dəsti,
Yel vurdu, cığalı telləri əsdi,
Qıyğacı baxışı səbrimi kəsdi,
Çiskinli, boranlı qar gəldi, keçdi.

Aşiq-şairin qoşmalarının dili çox sadə, ürəyə yatımlı və tez yadda qalandır. Oxucu onun şeirlərinin dilində heç bir yad sözlə rastlaşmır. Onun şeirlərində gözəllərin vəsfinə həsr etdiyi bütün misralardakı sözlərinin əksəriyyəti klassik aşiq ədəbiyyatımızda tez-tez rast gəlinən ifadələrdir ki, onların da hamısı xalis yerli ləhçədə işlənən qədim türk sözləridir. M.Bəyazidlinin şeirlərini oxuyarkən sanki böyük Azərbaycan şairləri M. P.Vaqifi, M.V. Vidadini, Aşiq Ələsgəri, Xəstə Qasımı və s. oxuyursan.

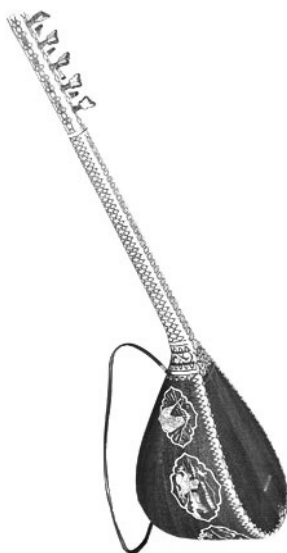
Aşiq Məsim dərdin, qəmin kanıdı,
Şirin ləblərindən əmən qənidi,
Bir dönüb baxmağın can dərmanıdı,
Qıymadı qoynundan nar, gəldi, keçdi.

Bu cür lirik şeirlər yazan aşığın heç şübhəsiz ki, əsərlərinin sayı lap çox olmuşdur. Ancaq təəssüflər olsun ki, biz bunun çox az--cüzi bir hissəsini əldə edə bildik.

Söylənirlərə görə aşığın dostluq və yaxınlıq etdiyi ünlü saz-söz adamları ilə də deyişmələri olmuşdur. Belə aşıqlardan biri də uzun zaman Aşıq Məsimin sənətkarlığından bəhrələnmiş, bərabər xeyli toy-düyn məclisləri keçirmiş, ailəvi dostluq etdiyi Xındı Məmməd olmuşdur. Təəssüf ki, Xındı Məmmədlə ustadın deyişmələrinə „Borçalı bülbülünün“ bir neçə il öncə Bakıda çap olunmuş „Meydanda mərdi-mərdanə“... (Bakı, 2001) adlı yeganə kitabında da rast gəlmədik.

Üzümüzü oxuculara, xüsusən də, aşıqlara, folklorumuzu gözəl bilən ziyalılarımıza tutub deyirik: Aşıq Məsim Bəyazidli kimi ustad aşıqlarımızın yaradıcılığının itib-batmasına yol verməyin, bildiyiniz, əldə etdiyiniz, hətta bir bənd olsa belə, lazımı adamlara çatdırın.

QASIM MƏSİM OĞLU

Aşıq Məsimin evləndiyi Gəncəli qızından 1926-cı ildə bir oğlu dünyaya gəlir. Sənətkar yeni doğulan ilk körpəsinə ailədə hamıdan çox istədiyi, zamanında mükəmməl dini təhsil almış, el-obada çox böyük hörmət-izzət sahibi olan böyük qardaşı mərhum Qasımın adını qoyur.

Qasım çox diribaş, hər şeydən başı çıxan, dostları arasında böyük hörməti olan dəli-dolu bir gənc kimi böyüyüb boya- başa çatır. Onun gənclik çağları zamanı Böyük Vətən müharibəsi başlayır. İkinci cahan savaşının qurtarmasına az qalmış onu da cəbhəyə aparırlar. Müharibədə ağır yaralanaraq kiçik zabıt rütbəsində vətənə qayıdan Qasım Məsim oğlu bir müddət kolxozda çalışır.

Söyləndiyinə görə, böyük ustadın bu yeganə övladının çox gözəl saz çalması və çox da gözəl avazı varmış. Doğrudur, bir aşiq kimi o, məclislərə getməsə də, ancaq bir ustad oğlu kimi sənətin sirlərini yaxşı bilirmiş. Bir də ki, atalar demiş: „ustad oğlu şeyird olmaz“.

Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, müharibədən qayıdandan sonra Qasım kolxozda çalışırdı. Qabiliyyətinə və bacarığına görə kolxoz rəhbərliyi gənc olmasına baxmayaraq, təsərrüfat işlərində həmişə onunla məsləhətləşər, hesablaşardı. Evlənmək vaxtı gələndə Qasım Şərəbanı adlı bir gözəl xanımla ailə həyatı qurur. Onun da ilk övladı oğlan olur. Ailə

ənənələrinə sadıq qalan Qasım öz yeni dünyaya gələn övladına atası Məsimin adını qoyur.

Lakin Böyük Vətən müharibəsində aldığı ağır yaralar Qasım Məsim oğlunu çox yaşamağa qoymur. İyirmi iki yaşını bitirməyə az qalmış, 1948-ci ildə o, dünyasını dəyişir. Yaxın qohumları və kənd ağsaqqalları ustadın yeganə oğlunu öz vəsiyyətinə görə atası Aşıq Məsimin uyuduğu köhnə Bəyazidli qəbiristanlığındakı məzarının yanında dəfn edirlər. Ancaq çox təəssüflər olsun ki, bəzi bir sıra həmyerliləri kimi ona da ailənin maddi durumu əl vermədiyinə görə lazımı şəkildə baş daşı qoya bilmirlər. (Məhz elə bu səbəbdən də köhnə Bəyazidli qəbiristanlığındakı qəbirlərin çox hissəsi hal-hazırda dağıldığına görə Qasımın da qəbri itib-batmışdır).

Qasım Məsim oğlu rəhmətə gedəndən bir neçə ay sonra onun ömür-gün yoldaşı Şərəbanı xanım körpə Məsimi də götürüb öz dədə-baba yurdu Ermənistanın Hamamlı (Spitak) rayonunun Saral* kəndində yaşayan valideynlərinin yanına dönür. Məsim Qasım oğlu Saral kəndində böyüyüb boya-başa çatır, orada evlənir.

Lakin tale bu ailənin üzünə burada da gülmür: onlar Borçalıdan pənah gətirdikləri Saral kəndindən son erməni olayları ilə ilgili olaraq Azərbaycanın Mingəçevir şəhərinə köcmək məcburiyyətində qalırlar.

* Ermənistanın Hamamlı (Spitak) rayonunun Saral kəndində 1988-ci il hadisələrinə qədər 371 ailədə 1856 nəfər türk yaşayırdı. Saral kəndi bu rayonda həmin ilə qədər qalan sonuncu üç türk kəndindən (Qursalı, Qızılörən) biri idi.

Mingəçevirdə qaçqın həyatı yaşayan Məsim Qasım oğlunun ailəsində dünyaya gələn körpənin adını Nazim qoyurlar. Bax böyük ustad Aşıq Məsim Bəyazidlinin ağır yüklü bəxtsiz ailə taleyi bu gün bu şəkildə davam etməkdədir...

Oxucular üçün bu da maraqlı olar deyə və gənc tədqiqatçıların da gələcəkdə müəyyən problemlərlə üzləşməmələri üçün bir şeyə də aydınlıq gətirmək istəyirik. Qasım Məsim oğlunun bütün rəsmi sənədlərində və eləcə də Qayaqocalıdakı Xacca nənənin qəbirüstü daşındakı (bu barədə Xacca nənə ilə bağlı məqalədə ətraflı şəkildə məlumat verilmişdir) onun şəkilaltı yazısında həqiqi soy adı Yadigarov olmasına rəğmən Süleymanov yazılmışdır. Aşıq Məsim və digər qardaşlarının, eləcədə onların övladlarının soy adlarının yazılışında bu cür paralelliklər lap çoxdur. Yəni bu ailədəki doğma bacı, qardaş və ya ata, ana soy adlarında eyni nəslin nümayəndələrinin bəzilərinə Yadigarov, bəzilərinə isə Süleymanov yazmışlar. Məsələn, Aşıq Məsimin kiçik qardaşı Hacıkərim Yadigar oğlunun dörd ovladından üçünün soy adı Süleymanov (Rasim, Salman və Fatmanın), yalnız Yadigarın (Sarinin) soy adı Yadigarov yazılmışdır. Yeri gəlmişkən elə buradaca qeyd etmək istəyirik ki, bu cür hal o vaxtlar bir çox türk xalqlarına fəmilialar yazılarkən xüsusi düşünülmüş bir forma idi. Yəni doğma olmalarına rəğmən onlara qəsdən ayrı-ayrı fəmilialar yazmaqla onları bir-birindən, həm də öz soyundan, öz kökündən uzaqlaşdırmaq məqsədi daşıyırdı ki, bu da məlum məsələ idi: şovinist rus siyasətinin türk xalqlarına qarşı olan kinli mövqeyindən irəli gəlirdi.

Bunu da qeyd etmək istəyirik ki, günü bu gün də xalqımız arasında doğmalara müxtəlif soy adlarının yazılmasına istənilən qədər--hər addım başı rast gəlmək mümkündür.

Təkəli kəndi: qoç heykəli

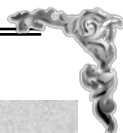
XINDI MƏMMƏDİN PAMBIQ ƏHVALATI

Bəyazidli Aşıq Məsimnən Xındı Məmməd birlikdə Borçalıda çox xeyir işlər yola vermişlər. Sənət yoldaşı kimi həm də yaxşı dost olublar. Bir yay günü Aşıq Məsim Xındı Məmmədə deyir:

– A Xındı, qarşıdan payız gəlir, toylar, nişanlar, xeyir işlər başlayacaq, başımız qarışacaq. Gəl, bu yay toylar qabağı gedək bir-iki ay yaylaqda dincələk. Elə hər il deyirik, amma sözüməzə əməl etmirik. Camahata biz kef veririk, qoy dağlar da bizə kef versin.

Hər iki sənətkar sözləşirlərki, bu il hökmən yaylağa gedəcəklər. Yayın cırcıraması girəndə Aşıq Məsim atlanır yaylağa doğru. Xındı Məmmədə də xəbər göndərir. Sən demə, Xındı Məmməd o ili yaman pambıq əkibmiş. Köməyi də heç yox imiş. Bu yandanda yağar başlayır, nə başlayır. Xındının pambığını möhkəm ala basır. Bu işlər aşığı o qədər təntidir ki, yaylağa getmək tamamilə yadından çıxır.

Aşıq Məsim gələn-gedəndən Xındını soruşur. Ona xəbər verirlər ki, aşıq pambığın əlindən bəndi-fərman olub. Alanın öhdəsindən gələ bilmir. Aşıq Məsim götürüb dostu Xındıya belə yazır:

Xındı Məmməd

Məndən salam olsun Xındı Məmmədə,
Niyə əkdin başa bəla pambığı.
Gedəndən-gələndən xəbər alıram,
Deyirlər basıbdı ala pambığı.

Aşıq ruzusunu istəyir haqdan,
Pambıq eliyəcək səni var-yoxdan,
Beş-altı adam tap, getsin qabaqdan,
Bəlkə köməkləşib yola pambığı.

Aşıq Məsim dəryalara dalarsa,
Şirin canı eşq oduna salarsa,
Beş gün bundan sonra yağar olarsa,
Keçirə bilməzsən pula pambığı.

„Xındı Məmmədin pambıq əhvalatı“ nı bizə şair, publisist
Əflatun Hüseynoğlu (Keşəli) təqdim etmişdir.

QASIMLIDA KIŞMIŞI NIŞAN ALMA ƏHVALATI

Belə nəql edirlər ki, bir gün Borçalının qədim-qayım kəndlərindən biri olan Qasımlıda adlı-sanlı bir bəy oğluna toy edirmiş. Toy məclisini həmin dövəmlərin mahalda ən məşhur aşığı hesab edilən, adı-ünü bütün Borçalı və ətraf bölgələrə yayılmış Məsim Bəyazidli aparırmış. O dövrlərdə də Borçalı Qarapapaqlarının adətinə görə toy məclisləri yeddi gün, yeddi gecə davam edirdi.

Bəli, toy məclisinin üçüncü günü gecədən xeyli keçmiş düyündə iştirak edən Borçalı bəyləri yeyib-içib kefləri durulandan sonra naqanla kişmiş nişan almaq fikrinə düşürlər. Həmin dövrlərdə də nişanı vurmaq adəti belə olurmuş: bir kişmiş dənəsini sapa keçirib hündür bir yerdən asırlarmış. Ortaya da hökmən mərcə-ağır nəmər qoyurlarmış. Yəni naqanla kişmiş nişan alıb salmaq o zamanlar Borçalı Qarapapaqları arasında çox dəbdə imiş. Xülasə...

Gecə toy damında, otuzluq lampanın işığında silahlardan açılan güllələrin heç biri kişmiş yerə sala bilmir. Nişan almada iştirak edən bəylər bunu bir neçə dəfə təkrarlasalar da, ancaq heç bir nəticə hasil olmur, yəni kişmiş heç kim vurub sala bilmir.

Aşıq Məsim də, axşamdan bəri çox oxuyub yorulduğuna görə, bir kənarda oturub çay içə-içə sakitcə durub onlara tamaşa edirdi. Sən demə bütün Borçalı mahalı yaxşı bilirmiş ki,

Aşıq Məsim çox mahir atıcıdır, quşu gözündən vururmuş. Elə bu vaxt bəylərdən biri dönür Aşıq Məsimə ki, aşıq, gəl sən də bir özünü sına, bəlkə qismətin gətirə. Ancaq Məsimin qını heç qımıldamır, yəni kişmişə güllə atmaq istəmir. Axırda bütün bəylər təvəqqe edirlər ki, o da nişana güllə atsın. Nə qədər minnət olunsada Aşıq Məsim razı olmur ki, olmur. Onun güllə atmamağının səbəbi də, bu olur ki, „mən NKV-yə (enkevediyə) söz vermişəm, onların yanında and içmişəm, bir də əlimə silah alıb güllə atmayacağam (Deyilənlərə görə, hökumət bir neçə dəfə Aşıq Məsimi silah məsələsi ilə bağlı çağırırdırıbmış)“ – deyir, Aşıq Məsim.

Bəylərdən biri axırda qayıdır ki, „ Ayə, ay Aşıq Məsim, ay rəhmətliyin oğlu, gecənin bu vaxtı NKV-di (enkevedi) nə gəzir burda, gəl daşı ətəyindən tök, at gülləni, vur nişanı, nəməri də götür“.

O vaxtlar üçün çox qiymətli hesab edilən kişmişin altına sərilmiş ağ kəlağayı və üzərindəki palazqulaq qara yüzlüklər Aşıq Məsimi suyuldur. O, naqanı əlinə götürüb gözünün üstünə qaldıraraq, nişana qıyğacı baxmağı ilə güllənin açılmağı bir olur. Tək birçə güllə ilə kişmişə ağ kəlağayının üstünə salır.

AŞIQ MƏSİMİN ƏMRAH PAŞA OĞLUNU ÇİRAQ APARMASI

...Bir gün yenə Dəmirçihasanının Kürüstü Kəpənəkçi kəndindəki Dərə məhləsində toy idi. Kərimöyündə Dilənin toyuna Borçalı Qarapapaqlarının çox adlı-sanlı sənətkarı, ustad Aşıq Məsim Bəyazidli dəvət olunmuşdu. Aşıq Məsimin toyda olacağını eşidən balaca Əmrah da toya tamaşa etməyə gəlmişdi.

Bəli, toy başlayır, ustad məclisdə bir xeyli çalıb oxuyandan sonra sazını çiyinə asır, tərini silir, bir az oxumağına ara verir. Bu yaranmış fasilədə fürsəti əldən verməyən məclisdəki ağsaqqallardan biri Aşıq Məsimdən xahiş edir ki: „Ustad, icazə ver, bir bu uşaq da çalsın, görək nə bacarır“ – deyərək, sakitcə bir kündə dayanıb heyranlıqla aşığa baxan Əmrahi göstərir.

Aşıq Məsim Bəyazidli razılıqla öz tavar sazını çiyindən götürüb Əmraha uzadır. Ustad onun sazı sinəsində necə tutmasına, necə çalmasına fikir verəndə adı bəlli sənətkarın əli üzündə, dirsəyi dizində qalır. Böyük ozan heyranlıqla soruşur: „A bala, kimin oğlusan, bu sənəti kimdən belə bu tərzdə öyrənmişən?“

Söhbətin bu məqamında bayaq aşıqdan sazı Əmraha verməsini xahiş edən ağsaqqal bu gənc haqqında hər şeyi yerli yataqlı Aşıq Məsimə danışır: „Əmrah bu kənddəndir, Niyaröyündən. Rəhmətlik toyçu Paşanın oğludur. Doğrudur,

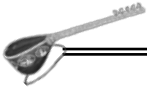

toyçu Paşa pesəkar aşiq olmasa da, ancaq bu sənəti gözəl bilirdi, hər şeyi o öyrədib. Paşa rəhmətə gedəndən sonra yetim qalıb, ona yiyə duran yoxdur, külfətləri də çox böyükdür. Ona himayədarlıq edib, şagird götürsəniz çox böyük savab qazanmış olarsız. Onun bacarığını özünüz də gördünüz“.

Soldan: Aşıq Məmməd Suleymanov, Aşıq Sadıq, Aşıq Əmrah, Aşıq Kələntərov. Tiflis, 1938-ci il

Əmrah Paşa oğlu haqqında elə o məclisdə hər şeyi yerli-yataqlı öyrənən Aşıq Məsim çox məyus olub kədərlənir və məclisin ortasındaca üzünü Əmraha tutub deyir: „A bala, Əmrah, nəyin var get, yır-yığış elə, anan və bacılarınıla

məsləhətləş, razılıqlarını al, bu gündən bu məclisdə camaata söz verirəm ki, səni özümə şagird götürürəm. Sənin gələcəkdə ustad bir aşiq olacağına məndə bir ümid var, belə bacarıqlı uşağı yiyəsiz qoymaq günahdır. Səni mükəmməl bir sənətkar etmək üçün əlimdən nə gəlir edəcəyəm...”

Kərimöyündə Dilənin toyu qurtarandan bir gün sonra Aşıq Məsim Əmrahı götürüb Bəyazidliyə öz evinə aparır. Bəyazidliyə getdiyi həmin gündən Əmrah xeyli müddət Aşıq Məsimə qulluq edir, ustadından sənətdə bilmədiklərinin hamısını öyrənir və yavaş-yavaş püxtələşməyə başlayır. Vaxtı gəlib, zamanı yetişəndə bu çox qabiliyyətli və bacarıqlı gənc çırağını özü ilə bərabər dəvət olunduğu bütün toy məclislərinə aparır, ona bu sənətdə nə bacarırdısa hamsını öyrətməyə çalışır...

Bəli, sonralar Türk dünyasının çox böyük sənətkarlarından birinə çevrilən Aşıq Əmrah Gülməmmədovu doğulduğu Kürüstü Kəpənəkçi kəndindən Aşıq Məsim belə çıraq aparmışdı.

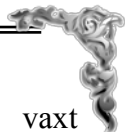
KİŞİ QEYRƏTLİ XACCA NƏNƏ

Tarixin bütün dövrlərində xalqımızın şir ürəkli, kişi qeyrətli, namus mücəssəməsi olan qadınları da az olmayıb. Zaman-zaman bu cür qadınlarımızın arasından tayfa başçıları, xalq qəhrəmanları, hətta mahal, bəzən məmləkət böyükləri də çıxıb.

Bir tayfaya, hətta bütöv bir elə başçılıq edən belə qadınlarımızın adları aradan uzun illər keçməsinə baxmayaraq xalqımız tərəfindən həmişə fəxrlə yad edilir. Belə kişi qeyrətli, ər ürəkli qadınlar, kişilər kimi at belində, əlində qılınc, çiyində tufəng, belində patrondaş, istidə,soyuqda, qarda, boranda, yağışlı havada həmişə dağda, aranda,çöldə, meşədə igidlilər göstərib, qəhrəmanlıqlar edib, hünər göstərərək böyük ad-san qazanıblar.

Bax, bu cür şir ürəkli, kişi qeyrətli qadınlarımızdan biri də Bəyazidli Xacca Kərim qızı olub. Xacca xanım qonşu Qazax mahalının Birinci Şıxlı kəndində dünyaya gəlsə də (1898), tale onu Bəyazidli Məhəmmədlə birləşdirib. Zamanı yetişəndə hər iki gənc ömürlərini birdəfəlik bir-birilərinə bağlayaraq ailə həyatı qurublar.

Zaman keçdikcə Xacca xanım öz mərdliyi, eldə gördüyü xeyirxah işləri, əliaçıqlığı, səxavətliyi və kişi qeyrəti ilə xalq arasında çox böyük hörmət-izzət, nüfuz qazanıb. O, elin bütün xeyir-şərində həmişə xalqa dayaq durub, arxa olub, öz

həmyerliləri üçün əlindən gələn köməkliyi heç vaxt əsirgəməyib, daima yaxşılıqları ilə yadda qalıb.

Dara düşənlərə kömək əlini uzadıb, çətinliklərlə üzləşənlər məsləhəti ancaq ondan alıblar. Kimsəsizlərə yiyə durub, yetimləri sevindirib, acların qarınlarını doyurub Xacca nənə. Günü bu gün də hamı böyük etiramla yad edir, ruhuna dualar oxuyurlar onun.

Deyilənlərə görə, Xacca nənənin Aşiq Məsimə süd tərəfdən qohumluğu da çatırmış. Ustad həyatdan köçəndən sonra Xacca nənənin əli həmişə onun ailəsinin üstündə olub. Çətin və ağır günlərdə bu ailənin güzəranının yaxşı keçməsi üçün əlindən gələni heç vaxt əsirgəməyib. Söyləndiyinə görə böyük sənətkarın yeganə övladı Qasım da çox vaxt Xacca nənənin yanında olurmuş.

Aşiq Məsimlə bağlı olan bu kitabçada ona görə Xacca nənədən söhbət açırdı ki, Qasım onun yanında böyüyüb, boya-başa çatıb. Həm də bu ailələrin yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi qohumluğu da olub. Bir çox ciddi məsələlərdə Xacca nənə Aşiq Məsimin ailəsinə həmişə arxa olub, dayaq durub. Doğrudur, ustadın oğlu rəhmətə gedəndə onu öz vəsiyyətinə görə atasının dəfn olunduğu Bəyazidli qəbiristanlığındakı məzarının yanında torpağa tapşırırlar. Həmin çətin illərdə ustadın ailəsinin maddi durumu ağır olduğu üçün Qasım qəbirüstü daşı belə qoya bilmirlər. Bu o zamanlar baş vermişdi ki, ölkə uzun və ağır müharibədən təzəcə çıxdığına görə hər tərəfdə aclıq baş alıb gedirdi. Xacca nənənin də var-dövləti vaxtı ilə sovet hökuməti tərəfindən çoxdan əlindən alındığına görə, o da oğuldan artıq sevdiyi Qasım üçün heç bir şey edə

**Xacca nənənin dəfn olunduğu
Qayaqocalı qəbiristanlığındakı məzarı.**

bilməmişdi. Uzun illər bu ağır dərdi sinəsində gəzdirən Xacca nənə rəhmətə gedərkən (1981) vəsiyyəət edir ki, özünün qəbirüstü daşının o biri üzünə Aşıq Məsimin yeganə yadigarı Qasımın şəklini həkk etsinlər.

Doğrudur, Qasım Xacca nənənin son illərdə yaşadığı Qayaqocalı kənd qəbiristanlığında dəfn olunmasa da, ancaq onun son ünvan yazısı, məhz kişi qeyrətli Xacca nənənin qəbirüstü daşında həkk olunub. Allah Xacca nənəyə rəhmət eləsin, qəbri nurla dolsun belə kişi qeyrətli anamızın.

ŞAMALININ AQIBƏTİ NECƏ OLMUŞDUR?

20-ci yüzilliyin əvvəllərinə qədər Borçalı ərazisində mövcud olmuş bizimkilərə məxsus əlliyədək yaşayış məntəqəsi hal-hazırda yoxdur. Bəs bu kəndlərin yox olmasına səbəb nə olmuşdur? Onların yox olması hansı səbəblər üzündən baş vermişdir? Araşdırmalar göstərmişdir ki, yox olan bu kəndlərdən bəziləri bir-biri ilə birləşmiş, bəziləri tamamilə başqa yerə köçüb getmiş, bəziləri təbii fəlakət nəticəsində dağılmış (bu ən çox daimi sel suları, çay daşması, yer tərpənməsi və s. ilə əlaqədər olmuşdur) və i.a cürbəcür səbəblər üzündən baş vermişdir. Yox olmuş kəndlərin bəzilərinin yurd yerlərinin xarabalıqları, torpaq sahələri, qəbiristanlıqları və s. qalmaqda, yerli əhali tərəfindən tanınmaqdadır.

Bu cür tale yaşamış kəndlərdən biri də Şamalı olmuşdur. Şamalı kəndi indiki Marneuli rayonunun Qırxılı, Qullar və Qayaqocalı (Yenikənd) kəndləri yaxınlığında 19-cu yüzilin ikinci yarısından əvvəl mövcud olmuşdur. Kəndin yox olması ilə əlaqədər yerli əhali arasında müxtəlif versiyalar danışılır. Həmin versiyalardan biri budur ki, söyləndiyinə görə Şamalı kəndi təbii fəlakət--zəlzələ nəticəsində tamamilə dağılmış, əhalisinin sağ qalan qismi ora çox yaxın olan qonşu kəndlərə, o cümlədən o vaxtlar mövcud olmuş, Bəyazidliyə köçmüşlər. Ancaq bu versiya o qədər də ağıla batan deyildir; çünki, əgər həqiqətdə Şamalı zəlzələ dağıdıbsa, onda bu cür güclü təbii

fəlakət bir-biri ilə çox yaxın məsafələrdə yerləşən o biri kəndlərə -- Qullar, Qayaqocalı, Qırxılı və Bəyazidli kəndlərinə də böyük ziyan verə bilərdi, yəni o kəndlər də Şamalı kimi yerlə yeksan olardı.

Şamalının yox olması ilə bağlı, xalq arasında yayılmış ikinci əsas və ağıla batan versiya belədir: Şamalının o zamanki sahibi, çox səxavətli, xalq arasında hörmət-izzət sahibi olan, əməli-saleh Süleyman ağa müqəddəs Qurban bayramı günü kəndin əhalisi üçün çox iri bir mal-cöngə kəsdirir. Kəsilən qurbanlıq heyvanın ətinə bütün kənd əhalisinə paylatdırır. Sən demə kəsilən qurbanlıq malda insan sağlamlığı üçün çox təhlükəli bir xəstəlik (görünür, Sibir xorası imiş) olubmuş. Söyləndiyinə görə ağanın bundan heç xəbəri belə olmayıbmiş. Süleyman ağanın paylatdırdığı həmin qurbanlıq ətdən yeyənlərin hamısı qırılır. Sağ qalanlar isə kəndi tərk edib qonşu obalara, ən çox da Şamalıya lap yaxın olan Bəyazidliyə köçürlər. (Hörmətli oxucular, bu versiyadakı məlumatları bizə vaxtı ilə Şamalı faciəsi zamanı sağ qalıb indiki Qayaqocalıya pənah gətirmiş sakinlərin törəmələri vermişdir).

Onu da qeyd edək ki, Bəyazidli kəndi kimi Şamalı kəndinə məxsus əkin yerləri, oturacaq sahələri, suvarma arxları, su quyuları, kalafa yerləri, kəndin xarabalıqları və qəbiristanlığın xarabalıqları indi də durur və bu yerlər yerli-yaşlı sakinlər tərəfindən hal-hazırda da çox yaxşı tanınır və bilinir.

Günü bu günə qədər uçub-dağılmasına baxmayaraq Şamalı qəbiristanlığındakı Süleyman ağaya məxsus türbə qalmaqdadır. O bölgədə el arasında bu türbəyə Şamalı kümbəzi

də deyilir. Həmin türbədə üç nəfər şəxs dəfn olunmuşdur . Şamalı türbəsindəki həmin qəbirlərin Süleyman ağaya, onun həyat yoldaşına və qızı Məleykə xanıma məxsus olduğunu hamı yaxşı bilir.

Şamalı faciəsi zamanı o vaxtlar lap körpə olan Məsimgilin ailəsi də qonşu Bəyazidliyə köçənlərdən biri olmuşdur.

**Yox olmuş bir kənddən qalan yeganə yadigar nişangah:
Şamalı kümbəzi.**

ƏMİRASLAN ƏLİZAMANLININ XATIRƏLƏRİ

Atamın atası--yəni Ələsgər dədəm 19-cu yüzilin sonlarında Güney Azərbaycandan Borçalıya pənah gətirmiş və mahalın Muluxsalı (Qoşaisə) kəndində Narın adlı bir xanımla ailə həyatı qurmuşdu. Bu nigahdan onların beş övladı dünyaya gəlmişdir: Hüseyn, Ziyəddin, Fatmanisə, Pürüz və Məhəddin. Böyük ailəni güclə dolandıran Ələsgər dədəm gənc yaşlarında yatağa düşür. O, yataqda ağır vəziyyətdə olarkən ömür-gün yoldaşı Narına vəsiyyət edir ki, sən ailəni burada tək başına dolandıra bilməyəcəksən. Mənim Araplı kəndində Fərəcov Mahmud adlı kolxoz sədri işləyən yaxın bir qohumum var. Mən öləndən sonra ailəni bir təhər oraya köçürərsən, orada yaşayarsınız. O, sizə köməklik göstərəcəkdir.

Ələsgər dədəm rəhmətə gedəndən təxminən bir ay sonra Narın nənəm atam Hüseyni Araplı kəndinə-deyilən yerə göndərir. Atam getdiyi günü belə xatırlayır: „Anam Narın necə mənə yolu nişan vermişdisə, eləcə də dəmiryolunun qırağı ilə düz gedib kolxoz idarəsini tapdim. Onda mənim təxminən 15-16 yaşım olardı. İdarəyə içəri girmək istəyəndə bir qadın üstümə bərk qışqırdı ki, hara girirsən, ora uşaq-muşaq yeri deyil. Mən acizənə bir şəkildə yalvarıb qadına söylədim ki, anam yollayıb, mən Fərəcov Mahmudu görməliyəm. Sən demə bizim bu söhbətimizi içəridə kolxoz sədri Fərəcov eşidirmiş. Mahmud kişi eşiyə çıxıb yanımıza gəldi və soruşdu ki, a bala yaxın gəl görüm,

kimsən, kimin oğlusan, nə istəyirsən. Onun belə mülayim danışması mənə bir qədər ürəkləndirdi. İçəridən çıxan həmin adama söylədim ki, mən Ələsgər Əlizamanlının oğluyam. Bu adı eşidən Mahmud kişi kövrəldi və mənə qucaqlayıb içəri öz otağına apardı, oturmağa yer göstərdi. Otaqda o, bizi uzun zamandır ki, axtardığını, tapa bilmədiyini söylədi, məndən atamı soruşdu, vəziyyətimizi, dolanmamızı xəbər aldı. Mən hər şeyi olduğu kimi, necə vardısı ona danışdım, atamın bu yaxınlarda öldüyünü söylədim. O, bu xəbərdən çox məyus oldu.

Əmiraslan Əlizamanlı

Sədr yanına bir adam çağırıdırıb tez kolxozun arabacısını tapıb onun yanına gətirməsini tapşırırdı. Çox çəkmədi ki, kolxoz arabacısı içəri girib qapının ağzında durdu. Sədr ona möhkəm-möhkəm tapşırırdı ki, bu uşağı götürüb apararsan o deyən kəndə və orada nəyləri varsa, hamsını yığarsan arabaya, bütün ailəni də doldurub düz buraya gətirərsən.

Arabacı sədrin tapşırıqlarını necə demişdisə eləcə də yerinə yetirdi. Ailəmizin bütün barxanasını arabaya yüklədi, bizi də arabaya doldurub düz Bəyazidli kəndinə gətirdi. Kənddə bizə yer verdilər. Yaşamaq üçün köməkləşib özümü

bir qara dam tikdik. Sədr Mahmud kişi bizə nə qədər əl uzadırdısa, ancaq dolanmamız yenə də çox ağır keçirdi.

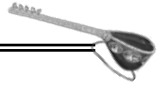
Yeni yurdda sən demə bizə ən yaxın qonşu olan Aşıq Məsim Bəyazidlinin ailəsiymiş. Yeni qonşularımız çox gözəl insanlar idilər. Aşıq özü ucaboylu, enlikürəkli, çox yaraşlıqlı, həm də qeyrətli bir kişi idi. O, mənim xətrimi çox istəyirdi. A bala, bir şey lazım olsa, utanma gəl, bizə söylə, deyirdi həmişə.

Aşıq Məsimlə aramızda xeyli yaş fərqi olsa da, biz onunla tezliklə çox yaxın dost olduq. Ustadın həyat yoldaşı Tükəzban xanım da həddən artıq gözəl və yaraşlıqlı bir gəlin idi. Bu ailənin Qasım adlı bir oğlundan başqa ayrı züryəti yox idi.

Onu da deyim ki, Bəyazidliyə gələndə qədər mən Muluxsalıda (Qoşaisədə) toy çalmağı öyrənmişdim. Aşıq Məsim bunu öyrənəndə çox sevindi. Axı, adı bəlli bu böyük sənətkarı Borçalınının bütün kəndlərinə toy məclislərinə aparırdılar. Bundan sonra Aşıq Məsim çağrıldığı bütün toy məclislərinə məni bir toyçu kimi aparmağa başladı ki, bir az mən də pul qazanım.

Aşıq Məsim Bəyazidli həyatdan köçənə qədər məni də özü ilə bərabər dəvət olunduğu bütün toylara apardı. O ağır illərdə ailəmizin dolanışığının çətin vəziyyətində Aşıq Məsimin bizə etdiyi yaxşılıqları heç vaxt unutmamam. Onun ailəmizə etdiyi bu yaxşılıqları bizə ömrü boyu heç kim etməmişdi. Allah ona rəhmət eləsin.

Sonra babam (atam) anlatdı ki, Aşıq Məsimin ölümündən bir az keçəndən sonra, biz Bəyazidlidə çox yaşaya bilmədik, 1933-cü ilin sonunda oradan qonşu Qullara köçüb daimi olaraq bu kənddə məskunlaşdıq...”

Aşağı Qullar kənd sakini Əlizamanlı Hüseyn.

H. HÜSEYNLINİN* ATASININ XATIRƏLƏRİ

Atam Təhməzoğlu Vəli danışdı ki, bir gün kəndimiz Aşağı Saralda toy idi. Həmin toy məclisini aparmaq üçün Borçalının çox ünlü sənətkarı Aşıq Məsim Bəyazidli dəvət olunmuşdu. Ustad uca boylu, çox yaraşqlı, sərt simalı bir kişi idi. Onun gənclik illərində çox qoçaqlıqlar, igidliklər etdiyini Borçalıda bilməyən yox idi. Hətta sovetlər təzə gələndə o, bir müddət keçib Türkiyədə də yaşamışdı. Türkiyəyə getmək o vaxtlar bir çoxları kimi onun üçün də çıxış yolu olsa da, ancaq vətən həsrəti, vurğunu olduğu gözəl sənəti hər şeyə üstün gəlmişdir.

Nə isə... Aşağı Saraldakı həmin toy məclisi başlayır. Bu toya müxtəlif yerlərdən xeyli qonaq dəvət olunduğu üçün mərəkə də çox böyük idi. Aşıq Məsim sazı köynəyindən çıxarıb sənətin qaydasına uyğun olaraq bir ustadnamə ilə məclisi açır. Sən demə, toy məclisində iştirak edən əsas qonaqlar iki yerə bölünərək üzbə-üz oturublarmış. Bir tərəfdə təzə yaranmış sovet hökumətinin adamları olan kommunist və komsomolçular, digər tərəfdə isə hələ də yeni hökumət ilə barışmaq istəməyən igid qarapapaq bəyləri və qaçaqlar.

* Gürcüstan parlamentinin sabiq millət vəkili Hidayət Vəli oğlu Hüseynov.

Bir-birinin ardınca verilən sifarişləri Aşıq Məsim oxuduqca məclis də getdikçə yavaş-yavaş qızışmağa başlayır. Toy məclisinin qızğın yerində yeni hökumətin komsomolçuları nəmər verirlər ki, Aşıq Məsim onların yaratdığı sovet

hökumətini tərifləsin, yeni hakimiyyətdən oxusun. Dalbadal bu cür mahnıların oxunması əks tərəfdə oturanların heç də xoşuna gəlmir. Növbəti belə mahnı qurtaran kimi o biri tərəfin sifarişi heç özünü gözlətmir, onlar bir ağır nəmər göndəirlər ki, aşıq qoç Koroğludan oxusun. Koroğludan oxumaq da o biri tərəfi narazı salır. Mahnı qurtarar-qurtarmaz yeni sifariş təzə hökumətin adamlarından təzədən nəmər gəlir ki, aşıq sovetləri tərif edən başqa bir mahnı oxusun. Gah bu tərəf, gah o tərəf bir-birinin acığına sifarişlər verir. Nə isə bu hal bir neçə dəfə təkrarlanır. Getdikçə məclisdə vəziyyət lap gərginləşir. Hətta hər iki tərəfdən silaha əl uzadanlar da olur.

Nəhayət, aranın möhkəm qızıxdığını, məclisdəki vəziyyətin lap gərginləşdiyini görən, əgər belə davam etsə, hətta qan tökülə biləcəyindən ehtiyat edən Aşıq Məsim oxumasına ara verir. Sazı bir kənara qoyub, düz məclisin ortasına gəlir. Ortada dim-dik durub Koroğlu görkəmi alaraq bir əlini yuxarı qaldırıb üzünü toy məclisini gərginləşdirənlərə tutaraq deyir: „Camaat, bircə dəqiqə sakit olub məni dinləyin. Mən bu gün burda, bu toy məclisinin aşığıyam, ona görə ki, aşıqlıq mənim peşəmdir. Siz də nə sifariş verirdinizsə hamısını oxudum. Amma mənim keçmişimin kim olduğunu da unutmayın. Bunu burada oturanların çoxu lap yaxşı bilir. Mən yaşımın bu vaxtında qərqlikdə olə bilməzdim. Elə düşünməyin ki, mən sazı əlimə götürüb meydana çıxmaqda məqsədim para qazanmaqdır, xeyr. Onu bilin ki, mən Türkiyədən öz elimi, öz Borçalımı sevdiyim üçün, ondan ayrı qala bilmədiyim üçün dönmüşəm. Sizdən xahiş edirəm ki, mənim keçmişimə və bu günümə hörmət edəsiniz...“

Aşıq Məsimin çox ciddi və amiranə deyilmiş bu sözlərindən sonra elə bil məclisə su ələndi, hamı sakitləşib öz yerində oturdu. Bundan sonra məclis öz axarı ilə gözəlcə davam etdi. Bəli, Aşıq Məsimin bəzən yeri düşəndə bu cür ciddiliyidə olurdu.

Soldan ayaqüstə duranlar: Aşıq Məsim, Aşağı Saral kənd sakini... ?, İsmail Səfərov (Xutor Lejbədinli), Aşağı Saral kənd sakini...?, ön cərgədə oturan Lejbədinli Emin Səfərov. 1925-ci il.

ƏMİRASLAN MÜƏLLİMİN TƏLAŞININ SƏBƏBİ

Bu yaxınlarda müqəddəs Ramazan bayramından (2016-cı il 5 iyul) üç-dörd gün keçmiş isti yay günlərinin birində, səhər tezdən iş yerimdə təzəcə oturmuşdum ki, bir nəfər köhnə dostum, gözəl ziyalı, Marneuli rayonunun Aşağı Qullar kənd sakini, müəllim Əmiraslan Əlizamanlı içəri daxil oldu. Salamlayıb görüşəndən sonra buyurun əyləşin, deyə ona yer göstərdim. O, isə çox təlaş içərisində elə ayaqüstü həyəcanla danışmağa başladı:

-Müəllim, neçə gündür ki, sizi axtarıram, tapa bilmirdim, nə yaxşı ki, indi tapdım. Bu saat birbaşa Azərbaycanlıların Mədəniyyət Mərkəzindən gəlirəm, Mikayıl müəllimlə görüşdüm, o, da məni sizin yanınıza göndərdi, dedi ki, belə məsələləri o daha yaxşı bilir, bir onunla məsləhətləşin...

Nə qədər hövsələmi basdımsa, axıra qədər onu dinləyə bilməyib, tələşinin, həyəcanının səbəbini soruşdum. O, isə yenə də həmin həyəcanla danışmağa davam etdi:

--- Müəllim, hamımız yaxşı bilirik ki, neçə illərdi siz, Borçalı aşıqlarının tədqiqi ilə əlaqədar araşdırmalar aparırsınız. Məqalə və kitablarınızın olduğunu, aşıqlarla bağlı tədbirlərdə təşkilatçılıq və aparıcılıq etdiyinizi də hamı yaxşı bilir. Mənim həyəcanımın səbəbi isə Aşıq Məsim Bəyazidlidir. Xəbəriniz varmı ki, bu böyük sənətkarın uyuduğu Bəyazidli qəbiristanlığı tamamilə yox olmaq təhlükəsindədir. Digər qəbir daşlarından xeyli uzaqda qalmış Aşıq Məsimin qəbirüstü daşı düz ortadan iki qırılıb torpağa düşüb. Vəziyyət çox acınacaqlıdır. Qırılmış qəbir daşının üstündəki ərəb əlifbası ilə yazılmış yazılar çox çətinliklə oxunur, bəzi yerlər heç oxunmur. Bax mənim həyəcanımın səbəbi budur. Sizdən çox xahiş edirəm ki, əlinizdən nə gəlersə, nəyi bacara bilərsinizsə edin, sonra gec olacaq, hamımız peşmançılıq çəkəcəyik.

Əmiraslan müəllimin bu həyəcanı, doğrusu, məni də çox sarsıtdı. Bu böyük türk ozanı haqqında vaxtilə həm „Borçalı aşıqları“ (Bakı, 2005), həm də „Ozan dünyası“ dərgisində (2013,N2) və bir neçə digər mətbuat orqanlarında məqalələr yazmışdım.

Talenin işinə bir bax,vaxtı ilə böyüyüb boya-başa çatdığı kənd yer üzündən silinib, indi də qəbri yox olmaq təhlükəsi ilə üzləşib. Bu işi talenin ixtiyarına buraxmaq heç düzgün deyildi. Bir qədər fikirləşəndən sonra Əmiraslan müəllimdən soruşdum ki, „Sən özün həmin yerdə dəqiq olmusanmı, bəlkə ortadan iki bölünən qəbir daşı heç ustadınkı deyil“. O isə təkidlə israr etdi ki, həmin daş Aşıq Məsimə aiddir.

--- Doğrudur, mən, özüm ərəb əlifbasını oxuya bilmirəm, ancaq onun yerliləri Aşıq Məsimin qəbir daşını yaxşı tanıdıqları üçün tam əmin olduqlarını söyləyirlər,- dedi müsahibim

O, məni tam əmin olmaq üçün mütləq həmin yerə aparmaq istəyirdi. Bir az düşünəndən sonra dedim:

--- Müəllim, bu çox vacib məlumatlarınıza görə sizə təşəkkür edirəm (həmin vaxt yay olmasına baxmayaraq, dalbadal neçə gün idi ki, yağış yağırdı) ancaq bizim maşınla bir yerdə ora getmək işimiz bir qədər çətin olacaq, axı belə havada palçıq əlindən qəbiristanlıq olan həmin yerə getmək çətin olar, bəlkə bir-iki gün gözləyək, yer qurusun.

O, isə təkidlə „bu işi yubatmaq, çox gecikdirmək olmaz“, dedi. Fikirləşdim ki, o bölgədə kimlərə müraciət edə bilərəm. Elə ilk yadıma düşən Aşıq Əfqan oldu. Gənc olmasına baxmayaraq çox gözəl avazı, gözəl saz çalmağı ilə artıq sənətdə tanınmış, ustad Aşıq Nurəddin Qasımlının çırağı olmuş Aşıq Əfqana telefon açıb ondan kömək istədik.

--- Əfqan, səndən bir ricamız var, hava yağışlı, yer palçıqlı olsa da, təcili özünlə bir nəfər də götür, get köhnə

Aşıq Məsim Bəyazidli

Bəyazidli qəbiristanlığındakı Aşıq Məsimin qəbirüstü daşının şəklini telefonla çək, bizə göndər.

Aşıq Əfqan „baş üstə“ deyib, elə bu saat gedirəm və sizə dəqiq bir məlumat çatdıraram, söylədi.

Çox sağ olsun, Aşıq Əfqan. Heç iki saat keçməmiş Aşıq Məsimin qəbirüstü daşının bir neçə variantda foto şəklini çəkib bizə göndərdi. Həmin foto şəkilləri götürüb, oxumaq üçün Marneuli rayonunun Keşəli kəndində yaşayan gözəl din xadimi, şair, publisist Əflatun Hüseynoğlu (Molla Əflatun) yanına gəldik. Qəbir daşının qırılmış bir parçasının üstündə belə yazılmışdır: „Aşıq Məsim bin Yadigar. 1352“. Onun doğum tarixi isə parçalanan o biri hissəyə düşdüyünə görə oxunmurdu. Qalan hissəni oxumaq üçün hökmən oraya getmək lazım gəlirdi.

Bir gün sonra Əmiraslan müəllimlə həmin yerə getməyə qərarlaşdıq. Səhər tezdən mən Marneulidəki iş yerimə çatanda Əmiraslan müəllimin artıq çoxdan orada məni gözlədiyini gördüm. Vaxt itirmədən ustadın qəbri olan yerə-köhnə Bəyazidli qəbiristanlığına getdik. Hər şeyi gözlərimizlə görəndən sonra ziyalılarımıza, dostlarımıza telefon açıb olanları hamıya bildirdik.

Qəbiristanlıqdan birbaşa qədim Bəyazidliyə ən yaxın olan Qayaqocalı kəndinə getdik. Sağ olsun Aşıq Əfqan, yenə də o, bizə yardımçı oldu. Ustadın qohum-əqrəbalarını axtardıq. Ancaq heç birini evdə tapa bilmədik. Görünür, yay olduğu üçün hamının çöldə başları işə-gücə qarışdığına görə bizə lazım olan adamları tapa bilmədik. Təkcə onu öyrəndik ki, Aşıq Məsimin yeganə bir övladı olub Qasım adında. O, da 1948-ci ildə rəhmətə gedib. Yeganə ümidimiz Qayaqocalıda yaşayan

Aşıq Məsimin doğma qardaşı oğlu Sarı (əsl adı Yadigar) kişiyyə qaldı. Ancaq onu da evdə tapa bilmədik.

Ertəsi gün axır ki, Sarı kişi ilə görüşə bildik. Aşıq Məsim haqqında o bizə xeyli dəqiq məlumatlar verdi. Onunla söhbət zamanı öyrəndik ki, indiyədək Aşıq Məsim Bəyazidli haqqında yazılanların çoxu yanlış məlumatlar imiş...

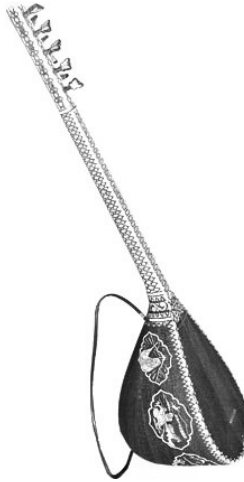
... Nəhayət, belə qərara gəldik ki, ustadın uçub dağılmış qəbirüstü abidəsi bərpa edilsin, ətafi qaydaya salınsın və bu böyük ozan haqqında bir kitab yazılsın. Sağ olsun xeyriyyəçilərimiz, bunu eşidən kimi səsimizə səs verdilər. Bu işi öhdəsinə Rustavidəki “Salam” Mədəni Xeyriyyə Mərkəzinin sədri Maya Rəcəbova götürdü.

Soldan: Aşıq Əfqan (Qayaqocalı kəndi), professor Mahmud Kamaloğlu, Aşıq Məsimin kiçik qardaşı Hacıkərimin oğlu Yadigar (Sarı) kişi (Qayaqocalı kəndi)

P.S. Bu günlərdə öyrəndik ki, sənətkarın qəbirüstü daşının bərpası artıq başa çatmaq üzrədir.

AŞIQ MƏSİMİN SƏNƏT YOLU İLƏ GEDƏN BALA MƏSİM

Aşıqlıq da şairlik kimi uca yaradan tərəfindən verilən böyük bir nemətdir. Yəni zorla şair olmaq mümkün olmadığı kimi, zorla aşiq olmaq da mümkün deyildir. Doğrudur, sazda çalmağı bir təhər öyrənmək olar, ancaq insana avaz da gərək ilahi tərəfindən verilsin. Saz çalmağı bacarsan da, ancaq gözəl avazın yoxdursa, deməli onda heç vaxt yaxşı sənətkar ola bilməyəcəksən. Bu sənət üçün hər iki əsas şərt: avaz və saz bir birini tamamlamalıdır. Bundan sonra sənətin o biri tələblərini yerinə yetirməlisən. Bəzən gənclik illərində aşıqlıq həvəsinə düşənlər də az olmur, ancaq sonralar bunun ötürü bir həvəs olduğunu hiss edib uzaqlaşır.

Sazın-sözün vurğunu, sənətin dəlisi olmaq istəyənlərin gərək bu hiss lap körpəlikdən canında-qanında olsun ki, o, da böyüyəndə aşiq ola bilsin. Bütün bu sadaladıqlarımızın çoxunu biz Məsim Nizami oğlunda görürük.

Mən Məsimi təzə-təzə tanıyanda o lap körpə uşaq idi. Təxminən 9-10 yaşı ancaq olardı. Onun saz çalmağı doğrusu mənə çox təəccübləndirdi. Rustavi kimi bir şəhərdə doğulub, böyümüş balaca bir uşağın belə gözəl saz çalması bizə qəribə gəldi. Şəhər yerində, hündür mərtəbəli bir binada, özü də tamamilə başqa bir millətin əhatəsində yaşayan, tək bir azərbaycanlı ailəsində böyüyən körpə bir uşağın saza belə möhkəm vurğunluğu doğrusu bizi lap çaşdırdı. Axı, bu sənətə

meyl etmək, onu öyrənmək üçün ən azından, həmişə saz-söz olan bir ab-havada yaşamaq, tez-tez aşıqların yanında olmaq, onların məclislərində tapılmaq gərəkdir ki, səndə də bu həvəs baş qaldıra bilsin.

Maraqlanıb öyrəndik ki, Məsimə ilk dəfə əlində saz tutmağı öyrədən öz peşəkar aşiq olamasa da, Rustavi şəhərində yaşayan, atasının həmyerlisi Asim adlı bir nəfər olub.

Daha sonra o, hal-hazırda bu bölgədə artıq sənətdə tanınmış aşiq Nargilədən dərs alıb. Heç vaxt dərs almaqdan, öyrənməkdən usanmayan bu balaca aşiq son zamanlar türk dünyasının böyük ozanı Xan Kamandar ocağının davamçısı Elşad Əfəndidən sənətin sirlərini öyrənir.

Yaşının az olmasına baxmayaraq bu gün Gürcüstanda sazla-sözlə bağlı keçirilən elə bir tədbir olmaz ki, Məsim orada tapılsın. Bəzən Azərbaycanda keçirilən tədbirlərə də gedir, hətta ara-sıra efirlərdə də görünür. Son zamanlar ən çox dəvət aldığı ölkə isə qonşu və qardaş Türkiyə Cumhuriyyətidir.

Məsimə həmdə çağdaş zəmanəmizin bir çox ünlü simaları ilə görüşmək, tanış olmaq, söhbət etmək də nəsib olub. O, dəfələrlə türk dünyasının çox böyük oğlu, xalq şairi mərhum Zəlimxan Yaqubla görüşmüş, onun xeyir-duasını almışdır. Məsim uşaqlıqdan sənətlərinə pərəstiş etdiyi Aşıq Aslan Kosalı və Məhəmməd Sadaxlını da sağlığında tez-tez ziyarət etmiş, hər iki ustad aşığın məsləhətlərini dinləmişdir.

Bu gün 15 yaşlı bala Məsim gələcəkdə Borçalı aşiq məktəbinə layiq olmaq üçün öz üzərində çox ciddi çalışır. Biz də onun gələcəyinə inanırıq, tutduğu sənət yolunda sənə uğurlar olsun Məsim, deyirik.

* * *

Məsimin anası “Salam” Mədəni Xeyriyyə Mərkəzi idarə heyətinin sədri Maya xanım Rəcəbova Aşıq Məsim Bəyazidli ilə bağlı görülən bütün işləri öz üzərinə götürmüşdür. İlk öncə

o, Aşıq Məsimin qəbirüstü daşının bərpasına və məzarın ətrafının hasarlanmasına maddi dəstək göstərdi. Nəhayət, Maya xanım bu böyük sənətkar haqqında hazırladığımız kitabın işıq üzü görməsi üçün öz maddi dəstəyini əsirgəmədi. Bu yerdə yenə də yadımıza elə Xacca nənə gəlib düşdü. Deməli, kişi qeyrətli qadınlarımız tarix boyu həmişə olub, var və olacaqdır. Maya xanımın bu xeyirxah işini alqışlayır, bütün sənətsevərlər adından ona təşəkkürümüzü bildiririk.

Maya xanımın ofisində kitabın son variantı müzakizə edilir

QAYNAQLAR

1. Borçalı aşığıları. (M. Kamaloğlu, O. Dərviş, Ş.Qarapapaq), Bakı, „Nurlan“, 2005, səh.363.
2. Əmrah bir gəldi, bir getdi. (M. Kamaloğlu), Tbilisi, „Universal“, 2008, səh.150.
3. Saz Əmrahı axtarır. (N. Məmməd zadə), Tbilisi, „Tbilisis stamba“, 2008, səh.195.
4. „Ozan dünyası“ dərgisi, Bakı 2013, N-2 (13), səh.45-48
5. „Kafkaz“ qəzeti. Tiflis, N-1, 1851, səh.3.
6. Aşığı Əmrahın şəxsi arxivi
7. „Region press“ qəzeti, Marneuli, N-08 (183), 29.05.2015.
8. M. F. Axund zadə və Tiflis (A. Binnətoğlu) Tbilisi, 2012, səh.167
9. Borçalı aşığı mühiti (Tinatin İsabalı qızı), Bakı „Elm“ 1999, səh.168.
10. Qədim türk-oğuz yurdu „Ermənistan“. (Əziz Ələkbərli), Bakı , „Sabah“, 1994, səh 208
11. Meydanda mərdi-mərdanə... (Aşığı Xındı Məmməd), Bakı, „Borçalı“ 2001, səh 90
12. Ozan-aşığı sənəti (Məhərrəm Qasımlı), Bakı, “Uğur”, 2011, səh.304

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

1. Ön söz əvəzi	3
2. Aşıq Məsim həyatı	9
3. Aşıq Məsimin yaradıcılığı	20
4. Qasım Məsim oğlu	27
5. Xındı Məmmədin pambıq əhvalatı	32
6. Qasımlıda kişmişi nişan almaq əhvalatı	35
7. Aşıq Məsimin Əmrah Paşa oğlunu çiraq aparması	37
8. Kişi qeyrətli Xacca nənə	40
9. Şamalının aqibəti necə olmuşdur ?	44
10. Əmiraslan Əlizamanlının xatirələri	49
11. H.Hüseynlinin atasının xatirələri	53
12. Əmiraslan müəllimin tələşinin səbəbi	58
13. Aşıq Məsimin sənət yolu ilə gedən bala Məsim	65
14. Qaynaqlar	70

Mahmud Kamaloğlu
AŞIQ MƏSİM BƏYAZIDLI

Tbilisi, 2016

Mahmud Kamaloğlu
Aşıq Masim Baiazidli

Tbilisi, 2016

«Универсал» nəşriyyatı

Тбилиси, 0179, И.Чавчавадзе пр.19, тел.: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
Е-маил: универсал@интернет.эе; универсал505@yahoo.com